
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ W BYDGOSZCZY

STUDIA PEDAGOGICZNE z. 17

Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna 1990 /5/

KRZYSZTOF LIPNICKI

WSP w Zielonej Górze

SAMORZĄDNOŚĆ UCZNIÓW W KONCEPCJI C.FREINETA

Wśród różnych problemów wychowawczych realizowanych w nurcie przygotowania młodzieży do życia występuje wdrażanie jej do samorządności. W dorobku teorii i praktyki odnoszącym się do tego problemu ukształtowały się dwa określenia: samorząd jako organizacja oraz samorządność jako forma życia społecznego, sposób rozwiązywania różnych problemów, jako metoda wychowania.

Aktualność postulatu samorządności w wychowaniu wzrasta wraz z rozwojem demokracji jako systemu ustrojowego. Samorządność można więc rozpatrywać w szerszych kategoriach społeczno-politycznych oraz węższych, pedagogicznych. Nas interesuje tu węższy, pedagogiczny aspekt problemu.

Jeśli dokonamy przeglądu literatury w tym względzie, to budzi ona niedosyt tak w swojej warstwie teoretycznej, jak i praktycznej w rozumieniu całościowych strategii działania wychowawczego.

Mimo istnienia na gruncie polskim pionierskiej pracy A.Kamińskiego¹, większość publikacji ma charakter pryncypialny. Tak więc samorządność w wychowaniu to problem ciągle otwarty. W dążeniu do jego rozwoju warto nie tylko podejmować prace empiryczne, lecz również sięgać po istniejący dorobek w tym zakresie, zwłaszcza we względnie zamkniętych koncepcjach wychowania, nawet i także o historycznym już znaczeniu. Myślę, że wiele twórczego materiału, który może wzbogacić dzisiejszą praktykę, można wydobyc z koncepcji A.Makarenki i J.Korczaka. Do takich koncepcji, tzn. bogatych w treści z zakresu wychowania w samorządności za-

liczam także C.Freineta. Podjął on próbę wypracowania własnego modelu wychowania w przygotowaniu jednostki do życia w społeczeństwie. Organizację takiego wychowania ujął w ramy instytucji samorządu, a samorządność przyjął jako podstawową metodę wychowawczą.

W interpretacji tej kwestii wychodzi z założenia, że: "sztuki rządzenia, podobnie jak stosowanie medycyny, nie można nauczyć się z książek. Bez praktyki człowiek nie nabędzie ani umiejętności kierowania ani zdolności podporządkowania się"². Tę tezę sformułowaną przez E.J.Phelana C.Freinet uczynił myślą przewodnią swojej koncepcji. Można w niej wyodrębnić dwa podstawowe zakresy treści: 1/ ogólne założenie koncepcji samorządności, 2/ szczegółowe rozwiązania w tym zakresie, w formie różnych technik wychowawczych.

Szczegółowa lektura dzieła C.Freineta pt."O szkołę ludową" utwierdza nas w przekonaniu, że rozumienie samorządności jako metody wychowawczej i samorządu jako formy organizacyjnej ukształtowało się głównie pod wpływem pedagogiki naturalistycznej. Tak rozumie również pedagogikę C.Freineta A.Lewin, który zauważa, że C.Freinet ujmuje wychowanie w kategoriach swobody, ekspresji i samorealizacji w kontakcie ze środowiskiem³.

Celestyn Freinet w swojej koncepcji uwzględnił także nowe idee w psychologii, np. dorobek psychoterapii amerykańskiej. Teoretyczne prawidłowości z tego zakresu inspirowały C.Freineta do rozwiązań praktycznych w zakresie funkcjonowania w placówkach oświatowo - wychowawczych (szkołach, internatach, domach dziecka itp.) samorządu, który to swoją strukturą, stawianymi zadaniami przypomina mikrostruktury społeczne w nomenklaturze terapeutycznej nazywane grupami spotkaniowymi. Klasa szkolna, a w niej samorząd, jest pewnego rodzaju grupą twórczą o ustalonej strukturze, określonych cechach, regulujące swoje funkcjonowanie przez wielopłaszczyznowe, bogate poznawczo i emocjonalnie kontakty interpersonalne. Celestyn Freinet, próbuje wykorzystać niektóre idee C.Rogersa⁴, ujmując samorządność w kategoriach szeroko pojętej empatii współdziałania i wzajemnego zrozumienia w układzie

uczeń - nauczyciel. Łączy tym samym aspekt indywidualny i społeczny (socjalizujący) rozwoju jednostki. Aspekt socjalizujący wzmocniony zostaje przez C.Freineta tezami koncepcji wychowania kolektywnego Makarenki. Porównując koncepcję A.Makarenki z koncepcją C.Freineta, stwierdzić można, że pojęcie podstawowe (wspólnota, kolektyw) mimo wielu podobieństw, różnią się genezą i procesem tworzenia grup: powstawanie małych grup rówieśniczych i ich strukturalizacja dokonuje się w ujęciu C.Freineta samorzutnie. Wspólnym mianownikiem tych koncepcji jest stwierdzenie, że samorządność dzieci stanowi podstawową i rzeczywistą drogę wychowania⁵.

Istota samorządności - zdaniem C.Freineta - polega na oddaniu w ręce młodzieży realizacji ich własnych celów, czyli na sprawowaniu tych wszystkich funkcji, które składają się na kierowanie życiem i działalnością danej grupy i stąd też:

- 1/ Organizację i strukturę szkoły ujmuje w kategoriach wspólnoty /kolektywu/ wychowawczej i wychowującej. Wychowanie kolektywne nie jest wychowaniem zamkniętym w klasie szkolnej, gdyż przez różnego rodzaju formy (np. korespondencja międzyszkolna) następuje rozszerzenie oddziaływań wychowawczych.
- 2/ C.Freinet czyni samorząd sprawą wyłącznie uczniów klasy. Wiąże z tym okazywanie większego zaufania dzieciom, czego tak brakuje w naszych szkołach.
- 3/ Samorządność uczniowska obejmuje podstawowe dziedziny życia klasy, a więc oprócz działalności organizacyjno - koordynującej realizuje cały zakres pracy wychowawczej.

Spróbujmy szczegółowo przedstawić praktyczne rozwiązanie koncepcji samorządności przez omówienie technik realizacyjnych. W tej części artykułu szczególną uwagę zwrócę na jedną z technik, a mianowicie: spółdzielnię szkolną, natomiast pozostałe techniki jak: gazetka szkolna, korespondencja itd. potraktuję bardziej ogólnie, bo w koncepcji C.Freineta pełnią rolę pomocniczą.

W polskiej szkole funkcjonuje typ spółdzielni, której głównym zadaniem jest realizacja materialnych potrzeb uczniów - sprzedaż artykułów szkolnych, słodyczy itp., czyli inne założenia im-

plikują jej miejsce w procesie wychowania. Głównym celem wychowania w naszych szkołach realizowanym przez ten typ spółdzielni jest przygotowanie do racjonalnego gospodarowania finansami, zrozumienie ekonomii spółdzielni jako pewnej formy samorządności ekonomicznej. Mimo zbieżności nazw trudno pokusić się o porównanie tych dwóch typów spółdzielni. Spółdzielnia szkolna - w rozumieniu C.Freineta - jest formą i terenem swobodnej organizacji wszystkich dziedzin i rodzajów działalności, jakimi zajmują się dzieci, zgodnie z ich zainteresowaniami społecznymi i szkolnymi; jest społecznością dzieci zdolną do zarządzania całością spraw szkolnych⁷.

Cele wychowawcze samorządu wg C.Freineta można sprowadzić do zadań:

- przygotowanie uczniów - wychowanków do życia w społeczeństwie;
- kształtowanie umiejętności planowania działania, przeprowadzenia kontroli i oceny;
- wdrażanie młodzieży do konstruktywnego pełnienia ról społecznych;
- kształtowanie określonych postaw wobec konkretnych zjawisk społecznych, zaangażowania, społecznej użyteczności, gospodarności, dyscypliny, odpowiedzialności itp.;
- doskonalenie i dążenie do optymalizacji procesu komunikacji interpersonalnej.

Można więc stwierdzić, że spółdzielnia szkolna jest dla członków polem doświadczeń interpersonalnych, emocjonalnych, społecznych i prakseologicznych.

Dla optymalnego funkcjonowania spółdzielni należy, jak zauważył C.Freinet, stworzyć odpowiednie materialne postawy. Chcąc stworzyć materialne środowisko pracy, trzeba rozwiązać wiele organizacyjnych i pedagogicznych problemów. Zlikwidować należy klasy, zamiast nich urządzić pracownie lub kąciki o charakterze pracownianym. Klasę wyposażać w nowe materiały kształcące, odpowiednio poklasyfikowane w zależności od typu pracowni (praca na roli, hodowla, kuźnia, stolarnia, tkactwo, budownictwo). W klasie powinna odbywać się najprawdziwsza, życiowo użyteczna, kształcąca i dyscyplinująca praca - zabawa⁸.

Spółdzielnia szkolna odgrywa decydującą rolę w rozwiązywaniu problemów natury organizacyjno - materialnej. Poza tym dzieci same zarządzają swoją działalnością, ustalają odpowiadający im program i plan działania, decydują o formach i technikach działania, wytwarzają swój styl i rytm pracy. Kierowanie przez nauczyciela, a bardziej partnerstwo w układzie on - dzieci, powinno opierać się na pełnym zaufaniu. "Jeśli nie zdobyjesz jeszcze wystarczającej ilości zielonych światła, to oczywiście będziesz się wahał przed poszerzeniem całej odpowiedzialności za pracę w klasie - spółdzielni"⁹.

Zielonym światłem oznacza się czynności i sposoby zgodne z tymi niezmiennymi prawdami, które nauczyciele mogą stosować bez obawy, mając zawsze pewność ich powodzenia¹⁰.

Zdaniem C.Freineta maksymalny wzrost osobowości nie może być osiągnięty w sposób anarchistyczny i autonomiczny w zamkniętej na świat szkole, lecz w środowisku wychowawczym odpowiadającym potrzebom społeczeństwa, a taką rolę pełni właśnie organizacja spółdzielcza, która harmonizuje rozwój osobisty z wymaganiami środowiska. Zaznacza jednak, że praca w spółdzielni niekoniecznie oznacza, że każdy członek grupy wykonuje tę samą czynność. Przeciwnie, każda jednostka powinna zachować maksimum swojej indywidualności. Freinet próbuje tym samym pogodzić dwie filozofie: samoistnienia czyli zachowania osobowościowego "status quo" i samorealizacji, inaczej realizowania swoich potrzeb w wielopłaszczyznowych kontaktach interpersonalnych.

Szczególną rolę w dobrym funkcjonowaniu spółdzielni pełni nauczyciel - jego dyskretna pomoc w zakresie: doboru treści, działań inspiratorskich, zachęcania do pracy, zapobiegania kompleksom i frustracjom, optymalizowania form pracy, doboru jak najskuteczniejszych sposobów działania. Model nauczyciela kierującego, wspomagającego samorząd szkolny, zawiera pierwiastki życzliwości, demokratyczności, antydogmatyczności i otwartości na potrzeby dziecka itp. Wychowawca nie stoi na uboczu życia klasy, lecz inspiruje, reaguje, reguluje, pomaga, występuje jako członek kolektywu. Używając nomenklatury psychoterapeutycznej C.Rogersa, nauczyciel jest kierownikiem prowadzącym grupę

"klientów".

Spółdzielnia szkolna funkcjonuje wg ustalonych norm organizacyjnych: w klasach działających stosuje się zebrania ogólne konstruujące i regulujące działalność samorządu. Na tych zebraniach dokonuje się wyboru Rady Spółdzielni, najwyższej władzy samorządu, sekretarza, skarbnika, określa się program działania, wyznacza się osoby odpowiedzialne za poszczególne dziedziny życia klasy i rodzaje prac wykonywanych w ramach zajęć.

Zazwyczaj w poniedziałek z rana odbywają się zebrania organizujące pracę tygodniową. Każdy uczeń pracuje wg swoich zainteresowań indywidualnie bądź grupowo. W sobotę na ostatniej godzinie zajęć odbywają się zebrania, na których ocenia się pracę wykonaną w ciągu tygodnia; ocenia się czystość, uspołecznienie, dyscyplinę.

Oto przykład zebrania:

"Przewodniczący zasiada przy biurku nauczyciela, sekretarz znajduje się obok niego. Uczniowie zajmują miejsce zgodnie ze swym życzeniem w różnych miejscach klasy, która zmieniła się w salę obrad.

Nauczyciel przysiadł skromnie w głębi sali /.../. Sekretarz odczytuje sprawozdanie z poprzedniego zebrania /.../. Następnie omawia się sytuację finansową. Dyskusja toczy się nad sprawami bieżącymi. Czy zakupić królicę? Czy zmienić sposób zamawiania filmów? Skarbnik przedstawia stan kasy klasy, która stanowi jakby barometr realizacji projektów. Nauczyciel wypowiada swój pogląd na tę sprawę uzasadniając konieczność niektórych wydatków. Potem następuje odczytanie gazetki ściennej, która służy do pogłębionego przeglądu życia społeczności szkolnej w tygodniu. Gazetka stanowi ujęcie ogólnych reakcji dzieci na niedoskonałe działanie organizmu szkolnego, jest swoistym ekranem projekcji nieprawidłowości w funkcjonowaniu struktur szkolnych. Na gazetce szkolnej opiera się również wymiana korespondencji międzyszkolnej, która stwarza możliwości otwarcia oddziaływań wychowawczych na środowisko ucznia. Idealnym uzupełnieniem korespondencji międzyszkolnej są filmy, płyty, taśmy magnetofonowe. Oto przykład takiej działalności wychowawczej. Nasza spółdziel-

nia zakupiła 5 kamer Pathe - Baby , 9 mm, które krążyły między szkołami stosującymi drukarnię i posiadały odpowiednie rzutniki. Filmowaliśmy naszych uczniów podczas przerw, na spacerach, przy zabawach, na śniegu, ślizgawce, w czasie zwykłych zajęć¹¹.

Największym wyzwaniem, z którym musi się zmierzyć każdy człowiek, jest realizacja i wyzwolenie własnych ukrytych możliwości. Drogą realizacji tych możliwości jest wiele. Jedną z nich pokazał nam C. Freinet. Opierając się na psychosocjologicznych przesłankach stworzył ideę samorządności, która w praktyce pedagogicznej utwierdziła potrzebę organizacji wychowania przez nią. Pedagogika freinetowska swoją perspektywą widzenia problemu wywołuje potrzebę ciągłego unowocześniania metod i organizacji pracy szkolnej m. in. samorządu szkolnego, może przyczynić się do zdynamizowania rozwoju samorządności uczniowskiej, a tym samym przyspieszyć przemiany polskiej szkoły.

PRZYPISY

- ¹ Kamiński A., Samorząd młodzieży jako metoda wychowawcza, Warszawa 1973
- ² Phelan E.J., Albert Thomas et la creation du B.I.T, Paryż 1936 s. 341
- ³ Lewin A., Celestyn Freinet i jego dzieło pedagogiczne, W: O szkołę ludową, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1976 s. LII
- ⁴ Rogers C., Grupy spotkaniowe, W: Psychologia w działaniu, Warszawa 1981
- ⁵ Lewin A., Celestyn Freinet i jego ..., op. cit. s. LII
- ⁶ Freinet C., Nowoczesna Szkoła Francuska, W: O szkołę ludową, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1976
- ⁷ Lewin A., Celestyn Freinet i jego ..., op. cit. s. LIII
- ⁸ Freinet C., Nowoczesna szkoła..., op. cit.

- ⁹ Freinet C., O szkołę ..., op. cit. s. 241
- ¹⁰ Freinet C., Niezmienne prawdy pedagogiczne, W: O szkołę..., op. cit. s. 224
- ¹¹ Ibidem, s. 316 - 317